

КОНСУЛТАЦИИ

Проф. д-р ик. н. Петко Д. Петков

ОСОБЕНОСТИ НА СЪВРЕМЕННАТА ЦЕНТРАЛИЗАЦИЯ НА КАПИТАЛА В СВЕТОВНОТО СТОПАНСТВО

Разгледани са причините, довели до новата вълна на сливанията и поглъщанията, които се извършват преди всичко в промишлено развитите държави. Тя е предизвикана от множество фактори, но особено място сред тях заемат съвременният научно-технически прогрес, икономическият регионализъм и глобализацията. По-голямата част от сливанията и поглъщанията са хоризонтални. Разширява се интернационализацията на собствеността на възникващите мегакорпорации. Централизацията на капитала решава редица назрели проблеми, но същевременно задълбочава някои от съществуващите противоречия и създава нови. Тази вълна продължава, въпреки че през 2001 г. тя рязко отслабва, но не е изключено след преодоляване на поредната рецесия отново да се засили.

JEL: F21; F23

Централизацията на капитала е една от неговите иманентни черти. Тя е процес, който през отделните периоди се развива с различна интензивност - ту отслабва, ту се засилва. Непосредствените причини за неговото ускоряване или отслабване, за формите и последиците от протичането му през обособените етапи от развитието са различни. Централизацията на капитала, най-ярка форма на която са сливанията и поглъщанията на корпорациите, в зависимост от интензивността на протичането ѝ оказва силно или по-слабо влияние върху развитието на икономиката на отделните страни, на световното стопанство. Вълната на сливанията и поглъщанията, развихрила се от втората половина на 80-те години, продължаваща и в наши дни, съществено измени корпоративната структура, засили икономическата глобализация, реши и решава назрелите проблеми. Същевременно тя задълбочи редица противоречия, поради което правителствата на отделните страни и световните икономически организации се принудиха да предприемат съответни мерки.

Мащаби, форми, насоки

Сливанията и поглъщанията след Втората световна война се извършват най-вече в икономиката на промишлено развитите държави. Сумите на активите на слелите се и погълнати корпорации обаче са незначителни на фона на сегашните. През периода 1975-1981 г. в икономиката на САЩ тя възлиза на 254 млрд. дол., а в другите държави е още по-малка.

През втората половина на 80-те години процесът на сливанията и поглъщанията се засили, за да достигне своя връх през 1989 г., когато сумата на активите на слелите се и погълнати корпорации в света възлезе на 350 млрд. дол. (по данни на "Секюритис дейта")¹. По време на разразилата се рецесия в началото на 90-те години започналата нова вълна на сливания и поглъщания отслабна. Върхът от 1989 г. беше достигнат едва през 1995 г. През 1996 г. общата сума на слелите се и погълнати корпорации в света се увеличи на 1.1 млрд. дол., а през 1997 г. на 1.62 млрд.² По данни на "Томсън файненшъл секюритис дейта" през 1998 г. тя се увеличи на 2.6 млрд., а през 1999 г. - на 3.4 млрд. дол.³ Избухналата финансова криза в Азия, която бързо се прехвърли в Латинска Америка, не се отрази съществено на процеса на централизацията на капитала. "Кризите - писа известното английско списание "Икономист" - идват и си отиват, но вълната от сливания изглежда ще продължава винаги."⁴ През 2000 г. в света бяха извършени 36 896 сливания и поглъщания на корпорации. Сумата на активите им достигна 3.5 билиона дол.⁵ През 2001 г. обаче тя намаля наполовина – на 1.7 билиона дол. Една от основните причини за това е започналият спад на икономическия растеж, рецесиите в САЩ, Япония, Германия и в други страни.⁶

Най-голяма беше сумата на активите на слелите се и погълнати корпорации през януари 2000 г., когато достигна 485 млрд. дол. в сравнение с 240 млрд. през декември 1999 г.⁷ Сливанията и поглъщанията продължават и през новото десетилетие.

Процесът на централизацията на капитала протича в икономиката на почти всички страни в света. Най-голяма е сумата на слелите се и погълнати корпорации в САЩ. През 1999 г. тя е 1756 млрд. дол. (51.4% от тази на слелите се и погълнати корпорации в света), а през 2000 г. - 1833 млрд. (52.4%). През същите две години тази сума в Европа е съответно 1218 млрд. (35.6%) и 1478 млрд. дол. (42.3%).⁸ Същият процес ускорено се развива и в другите промишлено развити държави (Канада, Австралия, Япония) и по-слабо в развиващите се страни.

При анализа на протичащия процес на централизация на капитала трябва да се подчертае, че съществено се увеличават и трансграничните сливания и поглъщания, т.е. на корпорации от две и повече държави. През 90-те години сумата на активите им значително нарасна. През 1990-1999 г. тя

¹ International Herald Tribune, Nov. 1, 1995.

² Global Finance, Feb., 1998, p. 48.

³ The Economist, Jan. 27, 2001, p. 67.

⁴ The Economist, Nov. 28, 1998, p. 15.

⁵ Financial Times. Global Investment Banking, Jan. 26, 2001.

⁶ The Wall Street Journal Europe, Jan. 3, 2002.

⁷ Global Finance, March, 2000, p. 26.

⁸ Financial Times, Jan. 28, 2000; Jan. 26, 2001.

се увеличи 4.8 пъти, за да достигне 720.1 млрд. дол. през 1999 г., което представляваше 21.1% от общата сума.⁹

Извършването на трансгранични сливания и поглъщания свидетелства за разширяване на интернационализацията на собствеността на съвременните транснационални корпорации (ТНК), които се превръщат в мегакорпорации. Всичко това все повече дава основание да се говори не за френски, американски, английски, германски и други ТНК, а за такива, разположени в САЩ, Франция, Германия, Великобритания и т.н.

Процесът на интернационализацията на капитала на ТНК е все още в своето начало. Няма съмнение, че в бъдеще с развитието както на икономическия регионализъм, така и на глобализацията той ще се развива. Централизацията на капитала все повече ще се пренася на международно равнище. На сегашния етап обаче преобладават сливанията и поглъщанията на национално равнище, което може да се види и от данните за най-развитата държава – САЩ, където през 1998 г. сумата на слелите се и погълнати корпорации възлезе на 1738 млрд. дол., на активите на корпорациите на САЩ, придобити от тези на групи страни - на 232.5 млрд. дол., а на придобитите чужди кооперации от американските - на 127.8 млрд. дол. Следователно сумата на активите на корпорациите от тези две групи възлезе само на 360 млрд. дол. от общата сума (20.7%).¹⁰ Почти 80% от нея е на слелите се и погълнати корпорации в границите на САЩ.

Най-голям дял в трансграничните сливания и поглъщания имат корпорациите от промишлено развитите държави, което е напълно естествено. Участието им в трансграничните продажби се увеличи от 89.1% през 1990 г. на 92.4% през 2000 г., а в покупките съответно - от 95.4 на 95.6%.¹¹

През разглеждания период настъпиха известни промени в насоката на сливанията и поглъщанията. Сумата на продажбите на компании и части от тях в Япония на чужди корпорации през периода 1990-1999 г. нарасна от 100 млн. на 15.9 млрд. дол, а на закупените чужди корпорации от японските намалю от 14 млрд. през 1990 г. на 9.8 млрд. дол. през 1999 г.¹² Приведените данни свидетелстват за постепенно отваряне на японската икономика за навлизането на чуждестранни капитали. Този процес все още слабо се развива. Акумулираните чуждестранни преки инвестиции (ЧПИ) в японската икономика (чрез ново строителство, придобити изцяло или частично японски компании от чужди корпорации и реинвестирани печалби от чуждите филиали) са незначителни. През 1999 г. те възлизаха на 38.8 млрд. дол.

⁹ UNCTAD. World Investment Report 2000. Gross-border Mergers and Acquisitions and Development, Geneva, 2000, p. 108.

¹⁰ U.S. Census Bureau, Statistical Abstract of the United States. 1999, p. 503.

¹¹ World Investment Report 2001, p. 338, 342.

¹² World Investment Report 2000, p. 108.

(0.3% от тези в света). Промените в другите две страни на триадата - САЩ и Европа, са по-съществени. От 1998 г. чуждите корпорации усилено купуват американски, което има важно значение за развитието на американската икономика. Изнесените преки инвестиции от САЩ през 1997 г. възлязоха на 99.5 млрд., през 1998 г. - 146 млрд., а през 1999 г. – 150.9 млрд. дол. През тези три години в икономиката на САЩ са внесени съответно ЧПИ в размер на 105.5 млрд., 186.3 млрд. и 275.5 млрд. дол.¹³ А както е известно, почти 90% от тези инвестиции в САЩ са изразходвани за придобиване на функциониращи корпорации и части от тях.

Основни вносители на ЧПИ в американската икономика, а следователно и купувачи на корпорации и части от тях са европейските. Според американската статистика през 1999 г. в САЩ са внесени 271.2 млрд. дол., от които 234.5 млрд. са на корпорациите, разположени в страните от Европа (86.5). Най-много преки инвестиции в икономиката на САЩ са вложили корпорациите, разположени във Великобритания – 116.6 млрд. дол. (43% от внесените през 1999 г. ЧПИ в САЩ).¹⁴ Корпорациите, разположени в страните от Европа, участват с най-голям дял в натрупаните чужди преки инвестиции в американската икономика. Според американската статистика акумулираните ЧПИ в страната през 1999 г. възлязоха на 986.7 млрд. дол. (според специалистите на УНКТАД те бяха 1087.3 млрд. дол.). От тях 685.8 млрд. са на корпорациите, разположени в Европа (69.5%), а само на тези във Великобритания – 183.1 млрд. дол. (18.6%). Корпорациите, разположени в Япония, притежаваха 148.9 млрд. дол. (15.1%) от акумулираните ЧПИ в икономиката на САЩ.¹⁵

Основната част от изнесените преки инвестиции от корпорациите, разположени в САЩ, са се насочвали в Европа с цел закупуването на европейски компании и части от тях. През 1999 г. от САЩ бяха изнесени 138.5 млрд. дол. преки инвестиции, от които 72.1 млрд. са вложени в икономиката на европейските държави (52%) и 10.6 млрд. в японската икономика. Общо акумулираните американски преки инвестиции в чужбина през същата година възлязоха на 1132.6 млрд. дол., от които 581.8 млрд. бяха вложени в икономиката на страните от Европа (51.4%).¹⁶

Вълната на сливания и поглъщания обхваща и развиващите се страни. Една от основните им особености, най-вече на трансграничните, е тази, че компаниите от отделните отрасли на икономиката на развиващите се страни са обект на експанзия на корпорациите, разположени в промишлено развитите държави, т.е. те се поглъщат от тях. Сливания и поглъщания се извършват и между компаниите на самите развиващи се страни - вътрешни и

---

¹³ Пак там, с. 283, 289.

¹⁴ Survey of Current Business, Sept., 2000, p. 43.

¹⁵ Пак там, с. 33.

¹⁶ Пак там, с. 63, 73.

трансгранични. През 1997 г. компаниите от развиващите се страни участваха в продажбите при трансграничните сливания и поглъщания с 64.3 млрд. дол. (21.1% от общите продажби), през 1998 г. с 80.7 млрд. (15.2%), през 1999 г. с 63.4 млрд. (8.8%), а през 2000 г. с 66.7 млрд. дол. (6.1%). Участието им в покупките (придобиванията) е по-значително през 2000 г., когато компаниите изразходваха за закупуване 42.2 млрд. дол., което обаче е само 3.7% от общите покупки.¹⁷

Бившите социалистически държави от Централна и Източна Европа участват в процеса на централизацията на капитала предимно като продавачи на компании и части от тях в процеса на приватизацията на държавните предприятия. Така в България "Солвей" придоби "Соди" в Девня, "Нестле" - шоколадовата фабрика в Своге, а "Филип Морис" - тази в София. Мегакорпорациите "Интербрю" и "Хайнекен" придобиха пивоварни. Мегакорпорациите, разположени в промишлено развитите държави, придобиват и приватизират се компании в развиващите се страни. Испанската нефтена корпорация "Репсол" погълна известната аржентинска нефтена държавна компания "ЯПФ".

Сливанията и поглъщанията се извършват във всички сфери от икономиката на страните - в отраслите на първичния, вторичния и третичния сектори. Характерното за 90-те години е по-ускореното протичане на процеса на централизацията на капитала в отраслите на третичния сектор и най-вече в банковото дело, комуникациите и др.

Телекомуникационните корпорации от промишлено развитите държави рязко намаляват в резултат от засилените сливания и поглъщания. Голямата телекомуникационна корпорация от Великобритания "Водафон" през 1999 г. погълна американската "Еъртатш" за 60.3 млрд. дол. През следващата година след упоритата борба тя придоби и германската "Манесман" (германското участие беше само 40% от капитала ѝ). Сделката възлезе на 170.6 млрд. дол. (в печата има и други оценки), но с това тя не спря своята експанзия - придоби 25% от швейцарската "Суйском" за 1.37 млрд. дол., както и участия в редица други европейски корпорации. Тя проникна и на японския пазар, закупувайки съществен дял от акциите на "Джапан телеком" и поделенията ѝ. В същото време "Водафон" започна офанзивата си и в Латинска Америка, като придоби 34.5% от капитала на втората по големина телекомуникационна компания в Мексико.¹⁸

Много активна в експанзията си е и испанската телекомуникационна корпорация "Телефоника", която закупи пакети от акции от редица европейски компании. Тя заедно с голямата испанска банка "Банко Билбао Вискайя Ангентариа", обвързани чрез взаимно притежаване на малки пакети

¹⁷ World Investment Report 2000, p. 108; 2001, p. 338, 242.

¹⁸ Financial Times, Jan. 31, 2000; Feb. 5/Feb. 6, 2000; Feb. 10, 2001; Feb. 26, 2001; The Economist, Feb. 12, 2000, p. 72; Jan. 13, 2001, p. 25; The Wall Street Journal Europe, Nov. 15, 2000.

от акции, създадоха on line банка за електронни услуги, която ще извършва операциите си в световната испаноговоряща общност. "Телефоника" има значително присъствие в Латинска Америка. От 1990 г. за придобиване на телекомуникационни компании и части от тях тя е изразходвала 35 млрд. дол. и продължава да закупува нови.¹⁹

Много активна в сливанията и поглъщанията е и американската корпорация "Сиско системс", която е начело сред световните производители на машини и съоръжения за телекомуникациите. От 1993 г. тя придоби 55 компании за около 24 млрд. дол. По пазарна стойност на активите си в началото на 2000 г. "Сиско" заемаше трето място след "Майкрософт" и "Дженеръл електрик". В класацията на сп. "Форчън" на 500-те най-големи по оборот американски корпорации през 1999 г. тя е на 142 място.²⁰

През 2000 г. се наблюдава известно намаляване на сливанията и поглъщанията на корпорациите от телекомуникациите. През първите 10 месеца на годината сумата на активите на слелите се и погълнати корпорации възлезе на 425 млрд. дол. (през същите месеци на 1999 г. тя е 750 млрд.). В. "Файненшъл таймс" писа, че това е една пауза, която корпорациите ще използват, за да заздравят балансите си,²¹ което не изключва увеличаване на сливанията и поглъщанията им в бъдеще.

Характерна особеност на новата вълна на централизацията на капитала е ускореното сливане и поглъщане на едрите корпорации, което неизбежно води до увеличаване на концентрацията на производството, на търговията, на финансовите и другите услуги. В достъпната литература не се дават обобщени данни за структурата на корпорациите, които участват в този процес, по големината на капиталите им, на оборота, на заетите и т.н. УНКТАД публикува данни за количеството на сделките и сумата на трансакциите, надвишаващи 1 млрд. дол. само при трансграничните сливания и поглъщания.

Количеството на сделките, а най-вече на активите на корпорациите, осъществили трансакции над 1 млрд. дол., се увеличават. Само по време на рецесията в началото на 90-те години те намаляха. През 1990 г. сделките с над 1 млрд. дол. бяха само 7 с обща стойност 204 млрд. дол. От 1995 г. те непрекъснато нарастват, за да достигнат до 109 през 1999 г. Сумата се увеличи от 80.4 млрд. през 1995 г. на 866.2 млрд. дол. през 2000 г. (10.8 пъти). Частта им в общата сума на трансграничните сливания и поглъщания нарасна от 43.1 на 75.7%.²²

¹⁹ Financial Times, Jan. 31, 2000; Febr.12/Febr.13, 2000; The Wall Street Journal Europe, May 2, 2000; Jan.15, 2001; International Herald Tribune, Feb. 5-6, 2000; Banker, Aug., 2000, p. 52-53.

²⁰ Fortune, Feb. 21, 2000, p. F 4; April 17, 2000, p. F 5; Financial Times, Feb. 5/Febr. 6, 2000; The Economist, April 8, 2000.

²¹ Financial Times, Nov. 13, 2000.

²² World Investment Report, 2000, p. 108; 2001, p. 56.

Мегасливания и мегапоглъщания се извършват и в рамките на икономиката на отделните страни. Могат да се приведат много примери, но не и изчерпателни данни. Например активите на слелите се американски нефтени гиганти "Тексако" и "Шеврон" възлязоха на 43 млрд. дол.²³ (през 1999 г. в класацията на сп. "Форчън" "Тексако" заемаше по оборота 28-мо, а "Шеврон" - 35-то място между 500-те най-едри корпорации в САЩ).

Централизацията на капитала е налице и в случаите, когато не се слива напълно капиталът на корпорациите, а само част от него. Понякога по-едрият корпорация по същество поглъщат по-слабите с придобиване не на целия им капитал, а на част от него. Едрата автомобилостроителна корпорация "Дженеръл Мотърс" закупи 20% от акциите на "Фиат", а последната от своя страна придоби само 5% от тези на "Дженеръл мотърс". Пазарната оценка на капитала на "Дженеръл мотърс" в началото на 2000 г. възлизаше на 67 млрд. дол., а на "Фиат" - на 17 млрд.²⁴ Тази форма се използва при проникването на чуждия капитал в японската автомобилостроителна промишленост. "Дженеръл мотърс" притежава 20% от капитала на "Сузуки", 49% от този на "Исузу мотърс" и значителна част от акциите на "Субару". Френският концерн "Рено" държи 36.8% от капитала на "Нисан мотърс", "Даймлер Крайслер" - 34% от този на "Мицубиши мотърс", а "Форд" - 34% от акциите на "Мазда".²⁵

Създаването на съвместни компании със строго определени цели - пласиране на готовата продукция, провеждане на научноизследователска дейност, производство на важни възли и детайли, също може да се разглежда като своеобразна форма на централизацията на капитала. Капиталът на две и повече корпорации само частично се съединява, за да се решат задачи, които имат важно значение за основната им дейност. Например южнокорейската корпорация "Похан айрън енд стийл" и японската "Нипон стийл" създадоха съвместни предприятия за научни изследвания и развитие, за разработване на информационни технологии. "Даймлер Крайслер" и американската корпорация за селскостопанско машиностроене "Катъпилър" създадоха алианс за изграждане на предприятия, произвеждащи двигатели и горивни системи за трактори, което ще им позволи да намалят разходите си. Японската "Тошиба" и германската "Сименс" постигнаха споразумение за производството на мобилни телефони от трето поколение, които ще могат да предават видеоизображения и информация. Подобен алианс изградиха корпорациите "Нокиа" (Финландия), "Ериксон" (Швеция) и "Моторола" (САЩ).²⁶ Съвместни компании и алианси се създават от

²³ Financial Times, Oct. 16, 2000.

²⁴ The Wall Street Journal Europe, March 13, 2000.

²⁵ The Economist, Feb. 26, 2000, p. 85; Oct. 21, 2000, p. 34; The Wall Street Journal Europe, March 14, 2000; Sept. 4, 2000; Feb. 15, 2001.

²⁶ The Economist, April 15, 2000, p. 26; Financial Times Feb. 7, 2000; International Herald Tribune, Nov. 23, 2000.

корпорациите от другите области на икономиката. Формата не е нова - новото е това, че съвместните компании се изграждат от мегакорпорации.

Алианси се създават също и за закупуване или за продажба на различни стоки. "Сиско системс" обяви, че образува алианс с другата голяма американска корпорация "Ес Би Си комюникейшън" за продажба на различни съоръжения за комуникациите. Няколко едри корпорации, между които "Нестле", "Хайнц", филиалът на "Филип Морис" - "Крафт" и др., обмислят изграждането на една компания, която да търгува с различни стоки с помощта на световната електронна мрежа.²⁷

Особено активно алианси се създават в банковата система, което е свързано с възможността банките да обслужват клиентите си чрез използването на електронната мрежа. "Банко Билбао Вискайя Аргентариа" от Испания обяви изграждането на алианс за е-търговия и on line финансови услуги с телекомуникационната корпорация "Телефоника". Известните американски банки "Фърст Юниън", "Уес Фарго" и "Чейс Манхатън" създадоха специална компания за съвместно използване на електронната мрежа.²⁸

Алиансите ограничават конкуренцията. Корпорациите, създали алиансите, вече не се конкурират по отношение на стоките, които произвеждат, продават или купуват. Същото се отнася и за финансовите услуги. Конкуренцията при тях просто изчезва. Това в известна степен стеснява пазара на стоки и услуги, предмет на свободната търговия. Като цяло конкуренцията обаче остава, тъй като тези стоки и услуги са малка част от общата маса, предмет на вътрешната и международната търговия.

Особености на съвременната вълна на сливанията и поглъщанията на корпорациите както в отделните страни, така и на международно равнище има и в самия им характер. В зависимост от основната дейност на корпорациите, които се сливат или поглъщат, процесът може да бъде определен, макар и с известна условност, като *хоризонтален*, *вертикален* и *конгломератен*. През 70-те години процесите, протичащи в икономиката на промишлено развитите държави, бяха причина по-голямата част от корпорациите, които се сливат или поглъщат, да не са от един или същи отрасъл, да нямат една и съща дейност. В резултат от това възникваха повече корпорации-конгломерати, които в зависимост от стопанската конюнктура можеха да маневрират, да преместват приоритетите си от един отрасъл в друг, от една област на икономиката в друга. През 90-те години повечето от сливанията и поглъщанията както на национално, така и на международно равнище се извършват по хоризонтала. И често не просто от един и същи отрасъл, а от едно и също специфично производство, от една и съща специфична дейност. Това свидетелства и за задълбочаване на разделението на труда в съвременните условия.

²⁷ The Wall Street Journal Europe, March 17-18, 2000; Financial Times, April 20, 2000.

²⁸ Business Week, March 6, 2000, p. 44; Banker, Supplement, April, 2000, p. 15.

В достъпната литература няма обобщени данни за сливанията и поглъщанията в света или в отделните държави по посочените видове. Специалистите от УНКТАД използват данните на "Томсън файненшъл секюрити дейта" за трансграничните сливания и поглъщания в света. Те се опитват да ги класифицират на базата на основната дейност на корпорациите. По-голямата част от сделките при тези сливания и поглъщания и през втората половина на 80-те години бяха хоризонтални, въпреки че количеството на конгломератните беше все още значително. През втората половина на 90-те години количеството на хоризонталните сливания и поглъщания нарасна, а още по-ускорено се увеличи сумата им (вж. таблицата)

Таблица

Сума на трансграничните сливания и поглъщания по вид (%)

Година	Хоризонтални	Вертикални	Конгломератни	Общо
1990	55.8	3.4	40.8	100.0
1995	65.5	2.7	31.8	100.0
1996	56.9	5.6	37.6	100.0
1997	58.1	4.9	37.0	100.0
1998	68.8	5.9	25.3	100.0
1999	71.2	1.8	27.0	100.0

Източник. World Investment Report, 2000, p.231.

Делението на трансграничните сливания и поглъщания, както подчертават и самите специалисти от УНКТАД, в известна степен има и условен характер. Публикуваните в печата съобщения обаче недвусмислено свидетелстват, че по-голяма част от сливанията и поглъщанията както в националните граници, така и на международно равнище се извършва от корпорации, които произвеждат аналогична продукция или имат аналогична стопанска дейност. Нещо повече, често след приключване на сделките новите корпорации продават предприятията, които не са пряко свързани с основната им дейност. Както ще бъде посочено и в следващото изложение, шведската корпорация "Волво" погълна другата шведска корпорация "Скания", като в същото време продаде предприятията си за леки коли на "Форд", за да съсредоточи вниманието си върху производството на тежки автомобили. Тази насоченост на централизацията на капитала в съвременните условия има както положителни, така и негативни последици. Други корпорации при сливанията си запазват своите предприятия със странична дейност, които естествено играят второ-степенна роля.

Резултати и проблеми

Причините за новата вълна на централизацията на капитала, която започна през втората половина на 80-те и в известна степен беше отслабена в началото на 90-те години от разразилата се рецесия в промишлено развитите държави, са комплексни. Най-голямо влияние върху нея оказва новият етап на научно-техническия прогрес и най-вече главното му направление - развитието на новите информационни технологии, което дава основание на редица икономисти да твърдят, че човечеството навлиза в епохата на информационното общество. Съществено е влиянието и на другите фактори - на ускорено развиващия се процес на икономически регионализъм, на глобализацията. Създаването на глобалните пазари на стоки и услуги, на капитали не може да не кара корпорациите да се сливат и поглъщат. Под влиянието на тези фактори, които създават нова икономическа среда за функционирането на икономическите субекти, ръководителите на корпорациите търсят средства, за да осигурят доходност на капитала на едно приемливо равнище, да повишават конкурентоспособността, за да оцеляват в съвременните условия. Посочените фактори са основни, но не и единствени. Не може да се подценява наличието на излишни производствени мощности, наситеността на световните пазари със стоки и услуги. За засилването на влиянието на този фактор допринесе развитието на новите индустриални държави и най-вече на тези от Югоизточна Азия, които следваха експортноориентиран модел на развитие.

Република Корея е една от бързо развиващите се страни от Азия, превърнала се в нова индустриална държава. В нея се създаде собствено автомобилно производство, което ускорено се развиваше предимно поради износа. Постепенно обаче вносът на южнокорейските коли беше ограничен както в САЩ, така и в държавите от Западна Европа, което се отрази негативно на самото автомобилостроене, а също и на икономиката на страната. През 1999 г. в Корея бяха произведени по-малко леки коли, отколкото през 1996 г. Кризата в автомобилостроенето е дълбока. Една от големите корпорации "ДЕУ" банкрутира.

Една от причините да се засилват сливанията и поглъщанията на корпорациите е нестабилността на световните пазари. По този начин се цели да се създадат нови по-едри корпорации, които да заздравят позициите си на пазарите чрез премахване на дублиращите звена, съкращаване на излишните производствени мощности и повишаване на конкурентоспособността. Сливанията и поглъщанията по хоризонтала водят до съкращаване на конкурентите на националните и на световните пазари и отслабване на конкуренцията. Те се извършват под едновременното въздействие на повечето от факторите. Едни от тях оказват по-голямо влияние, а други - по-слабо. Това може да се види от развитието на два от отраслите на промишлеността - нефтената и фармацевтичната.

Световната нефтена промишленост винаги се е отличавала с голямата централизация на капитала, с концентрацията на производството. Дълго време в нея господстваха едри корпорации и най-вече "седемте сестри", които създадоха Международния нефтен картел.²⁹ В съвременните условия се оказва, че тези огромни концерни не са достатъчно големи, за да развият новата техника и технология, да разработват новите находища на нефт и природен газ и да се борят за по-голям дял на нефтения пазар. Това са едни от основните причини да се засили сливането и поглъщането.

През втората половина на 90-те години английската корпорация "Бритиш петролиум" ("БП") погълна американската "Амоко" за 48.2 млрд. дол. Това обаче се оказва недостатъчно, поради което "БП Амоко" предложи 36.8 млрд. дол. и за другата известна американска корпорация "Атлантик Ричфилд" ("Арко"). След продължителни преговори и продаване на части от "Ричфилд" сделката беше утвърдена. За 33.8 млрд. дол. се обединиха другите две американски корпорации "Тексако" и "Шеврон". В края на 1999 г. възникна новата нефтена мегакорпорация "Ексън Мобил" чрез поглъщане на "Мобил" от "Ексън" (80 млрд. дол.). Френската "Тотал" погълна белгийската "Петрофина" за 12.7 млрд. дол. По-късно "Тотал Фина" придоби за 55.3 млрд. дол. другата държавна френска нефтена корпорация "Елф Акитен".³⁰

Всички тези, а и много други корпорации извършиха сливания и поглъщания от хоризонтален вид. Неотдавна американската корпорация "Амерада Хес" купи за 3.5 млрд. дол. нефтената компания от Великобритания "Ласмо". Това поглъщане би трябвало да се разглежда като хоризонтално, тъй като и двете корпорации са от един и същи отрасъл - нефтения. Но то има и известен вертикален характер, тъй като "Амерада Хес" притежава предимно нефтепреработващи заводи и няма предприятия за добив на нефт. "Ласмо" има филиали за добив на нефт в редица страни - Великобритания, Алжир, Венецуела и Индонезия.³¹

С извършената централизация на капитала в нефтената промишленост възникнаха нови мегакорпорации, които значително превъзхождат по финансова и производствена мощ някогашните "седем сестри". В края на 2000 г. първите пет мегакорпорации по пазарната си стойност бяха: "Ексън Мобил" (304.8 млрд. дол.), "Ройъл дъч шел" (200.6 млрд.), "БП Амоко" (184.4 млрд.), "Тотал Фина Елф" (104.8 млрд.) и "Тексако Шеврон" (84.9 млрд. дол.). През 2000 г. те вложиха за проучване и разширяване на производството 30.26 млрд. дол., а през 2001 г. планираха за същата цел да изразходват нови 34.2 млрд. дол.³²

²⁹ Сампсън, А. Седемте сестри. С., 1982; Петков, П. Нефтът и развиващите се страни. С., 1968.

³⁰ International Herald Tribune, April 2, 1999; Aug. 31, 1999; Dec. 16, 1999; Sept. 14, 1999; Oct. 16-17, 2000; Financial Times, Aug. 15, 1998; Jan. 14, 2000; Feb. 8, 2000; Oct. 16, 2000.

³¹ The Wall Street Journal Europe, Nov. 8, 2001.

³² The Wall Street Journal Europe, Jan. 2, 2001; Financial Times, Nov. 7, 2000.

Процесът на сливанията и поглъщанията както на национално, така и на международно равнище е много силен във фармацевтичната промишленост. Основните фактори, които обуславят тази висока степен на централизация на капитала, са два: растящата необходимост от все по-големи финансови средства за откриване на нови лекарства и изострящата се борба за по-голям дял на световния пазар на медикаменти, чиято стойност през 1999 г. възлезе на 338 млрд. дол.

Преустройството на корпоративната структура на световната фармацевтична промишленост е много ускорено. През 1995 г. се сляха големите швейцарски фармацевтични корпорации "Сиба-Гейги" и "Сандоз" (90 млрд. дол.), за да създадат мегакорпорацията "Новартис". По-късно "Глаксо" от Великобритания се сля с конкурентната си корпорация "Уелкъм" (14 млрд. дол.). Мениджърите на "Глаксо" не се задоволиха с това. През 2000 г. "Глаксо Уелкъм" придоби голямата американска фармацевтична корпорация "Смит Клайн Бийчъм" (80 млрд. дол.), с което се създаде мегакорпорацията "Глаксо Смит Клайн" със 7.5% от световното производство на медикаменти. "Зенека" от Великобритания погълна шведската "Астра" за 16.2 млрд. дол. С това се изгради "Зенека Астра". Германският химически концерн "Хьост" сля фармацевтичните си поделения с френската корпорация "Рон Пуленк", с което се създаде новата мегакорпорация "Авентис". Голямата американска корпорация "Пфайзер" се сля с другата американска корпорация "Уоркър Ламбърт".³³ В световната фармацевтична промишленост се извършиха и редица други сливания и поглъщания и този процес продължава и в наши дни.

Мотивите, оказващи най-голямо влияние върху корпоративното реструктуриране в световната фармацевтична промишленост, както вече беше посочено, са придобиване на по-голям пазарен дял и засилване на научноизследователската и развойната дейност. "Днес - писа известният американски вестник "Интърнешънъл Хералд Трибюн" - за разлика от миналото има пряка връзка между това, което влагате в научните изследвания, и това, което получавате от медицината."³⁴ През 2000 г. 10 от най-големите мегакорпорации вече разполагаха с 45.2% от световния пазар на лекарства и медикаменти. През 1999 г. шест от тях - "Пфайзер", "Глаксо Смит Клайн", "Зенека Астра", "Авентис", "Мерк" и "Новартис", изразходваха за научноизследователска и развойна дейност 16.58 млрд. дол., а през 2000 г. планираха за тази цел 17.92 млрд.. Частта на разходите за научноизследователска и развойна дейност съществено нарасна - от 12% от продажбите на корпорациите през 1980 г. на 20% в края на 90-те години.³⁵

³³ Financial Times, May 5, 1996; Dec. 9, 1998; May 10, 1999; Jan. 15/16, 2000; Dec. 12, 2000; International Herald Tribune, Jan. 15-16, 2000; Dec. 12, 2000; The Economist, Feb. 12, 2000, p. 73.

³⁴ International Herald Tribune, Jan. 18, 2000.

³⁵ Financial Times, Nov. 16, 1999, Nov. 16, 2000.

В процеса на сливанията и поглъщанията корпорациите често нарушават законите за конкуренцията. Както е известно, в повечето страни са приети закони против създаването на картели, за опазването на конкуренцията, тъй като, както подчертава Уилям Сайфайр в "Интернешънъл Хералд Трибюн", концентрацията на силата е най-голямата опасност за капитализма".³⁶ В Европейския съюз регламентирането на правилата относно конкуренцията се осъществява още от началото на 60-те години, а през 1990 г. влезе в сила Регламентът по конкуренцията, целта на който е да се отстраняват пречките пред свободната търговия в Общността. През последните години държавите от ЕС преразгледаха, а 40 страни въведоха нови правила за конкуренцията, които пряко засягат и сливанията и поглъщанията.³⁷ Общо 80 страни имат антитръстово законодателство, а освен това някои от тях са подписали двустранни споразумения за контрол върху сливанията и поглъщанията. САЩ имат подобни споразумения с ЕС, Бразилия, Канада, Испания, Италия и Мексико.

Във връзка с новата вълна на централизацията на капитала се наложи отново да се преразгледат действащите закони. В края на септември 2000 г. Европейската комисия излезе с проект за нови правила за регулиране на конкуренцията, включващи и сливанията и поглъщанията, които ще се обсъждат и приемат от правителствата на страните-членки на Съюза. Действието на тези правила не премахва националното законодателство по проблемите на конкуренцията. ЕС смята, че трябва да се създаде Агенция към Световната търговска организация (СТО), която да наблюдава и следи трансграничните сливания и поглъщания. САЩ не са против тази идея, но смятат, че Агенцията трябва да бъде независима.³⁸ Комисарят на ЕС по сливанията и поглъщанията Монти предлага проблемите, свързани с конкуренцията, да се включат във въпросите, които ще се обсъждат при новия кръг от преговори на СТО.³⁹

Комисията на ЕС, органите на страните-членки, на САЩ и другите държави блокират някои вече сключени сделки за сливане и поглъщане, за да проверят дали не се нарушават правилата на конкуренцията. През 1999 г. шведският концерн "Волво" погълна за 7 млрд. дол. "Скания", за да съсредоточи вниманието си върху производството на тежки автомобили. Сделката обаче беше блокирана от Европейската комисия поради това, че с придобиването на "Скания" "Волво" ще получи доминиращи позиции на пазара на тежки автомобили в редица западноевропейски държави. След дълги преговори изходът беше намерен. Увеличено беше участието на

---

³⁶ International Herald Tribune, Dec. 14, 1999.

³⁷ Financial Times, Jan. 5, 2000.

³⁸ The Economist. Oct. 7, 2000, p. 106; The Wall Street Journal Europe, Sept. 15-16, 2000, Oct. 20-21, 2000.

³⁹ The Wall Street Journal Europe, Jan. 30, 2001.

"Фолксваген" в "Скания", с което тя вече стана собственост на "Волво" и "Фолксваген".⁴⁰

Три корпорации, добиващи алуминий, решиха да се слоят - канадската "Алкан", френската "Пешине" и швейцарската "Алюсийс". Комисията на ЕС реши, че това сливане ще доведе до ограничаване на конкуренцията в алуминиевата промишленост, и блокира сделката. Тя позволи да се слоят само канадската "Алкан" и швейцарската "Алюсийс".⁴¹ Не беше разрешена и сделката за сливането на корпорациите "Кенкор" и "Лонро", тъй като в новата корпорация ще се съсредоточат 63% от производството на платина в света.

В Испания се сляха две корпорации за производство и търговия с електроенергия - "Ендеса" и "Иберола", контролиращи 80% от производството в страната. Трибуналет по конкуренцията в Испания разгледа сделката и постанови частта на новата корпорация да се сведе до 35% от пазара на електроенергия. Това условие беше неприемливо за корпорациите и те анулираха сделката.⁴²

През 2000 г. белгийската корпорация "Интербрю" закупи за 3.3 млрд. дол. мощности за производство на бира във Великобритания. С това обаче позициите на "Интербрю" станаха доминиращи в Шотландия и Северна Ирландия. По решение на Комисията по конкуренцията на Великобритания и в съгласие с комисаря Монти "Интербрю" беше задължена да продаде закупените мощности.⁴³

В редица случаи проверките на сделките продължават месеци и повече от година. Например сливането на "Америкън онлайн" и "Тайм Уорнър" за 111 млрд. дол. беше одобрено от Федералната комисия по търговията на САЩ едва в края на 2000 г.⁴⁴

Ускорената централизация на капитала и възникването на мега-корпорации разширява възможността да се създават национални и международни картели. Разбира се, изграждането им не е нещо ново. Те функционираха и преди Втората световна война. Новото е, че след войната картелите са забранени, но от това не следва, че не се изграждат. Както е известно, корпорациите които ги създават, се договарят за поддържане на цените на високо равнище, за определяне на квоти на всяка една от тях и подялба на националните и световните пазари. Редица икономисти смятат, че картелите са "тъмната страна на глобализацията". Монти характеризира създадените нелегални картели като "язви на пазарно отворената икономика".⁴⁵

⁴⁰ Financial Times, Aug. 7/Aug. 8, 1999; Feb. 10, 2000; April 6, 2000.

⁴¹ Financial Times, March 3, 2000.

⁴² Financial Times, Sept. 23/Sept. 24, 2000; Feb. 3/Feb. 4, 2001.

⁴³ Financial Times, Oct. 25, 2000; Jan. 5, 2001.

⁴⁴ Financial Times, Jan. 5, 2001.

⁴⁵ International Herald Tribune, Sept. 24, 2000.

Картелите обаче трудно се откриват, тъй като дейността им се пази в пълна секретност, а органите по охрана на конкуренцията нямат полицейски задължения. Всяка година се разкриват функциониращи картели - национални и международни. Само през 1999 г. в САЩ бяха разкрити три картела в търговията с витамини, в два от които участваха по шест от известните фармацевтични корпорации, а в един - само две ("Роше" и "БАСФ"). На корпорациите, участвали в картелите, САЩ наложиха големи глоби,⁴⁶ а през 2000 г. Европейската комисия препотвърди наказанието съответно от 20 млн. и 10 млн. дол. на "Солвей" и "Империъл кемикъл индъстрийз" за изграден картел, разкрит през 1990 г. Корпорациите от бирената промишленост ("Интербрю", "Хайнекен" и "Гарберг") бяха изградили картел за определяне цените и разпределяне пазара на бира. В Белгия през 1993 и 1998 г. са били разкрити картели по разпределение на този пазар.⁴⁷

Една от основните задачи на корпорациите, извършващи сливания и поглъщания, е повишаване рентабилността им чрез намаляване на излишните разходи. Изпитаното средство за това е съкращаване на заетите във филиалите им. С това обаче са задълбочава кризата със заетостта най-вече в промишлено развитите държави. С почти всяка сделка се определя и броя на заетите, които ще бъдат освободени. Най-големи съкращения правят онези нови мегакорпорации, които след възникването си срещат определени трудности. Неотдавна "Даймлер Крайслер" обяви, че ще съкрати 36 хил. заети и ще закрие 5 завода на "Крайслер" в САЩ. Мегакорпорацията ще затвори и един завод "Мицубиши Мотърс" в Япония, с което ще лиши от работа 9500 човека.⁴⁸ Контролираната от "Форд" "Мазда" ще съкрати 9.6% от заетите си в Япония, а корпорацията "Нисан", свързана с "Рено", в продължение на три години ще освободи 14% от работниците. "Исузу", която е в орбитата на "Дженеръл мотърс", ще намали работните места с 30%.⁴⁹ Компанията ще съкрати заетите си предимно в Северна Америка и Европа с 10 хил. човека. Във връзка с това тя вече закри заводи в Португалия и Полша.⁵⁰ "Форд" възнамерява да намали работниците в европейските си предприятия поради съкращаване на мощностите.

Този процес се наблюдава и в другите сектори на икономиката. Ускорено се сливат банките, с което се съкращава персоналът им. От 1990 до 1999 г. в банковото дело и финансовите услуги в резултат от сливанията и поглъщанията само в Западна Европа са освободени 130 хил., а от 1999 до 2002 г. ще бъдат съкратени още 300 хил. човека.⁵¹

---

⁴⁶ The Wall Street Journal Europe, Oct. 12, 2000.

⁴⁷ The Wall Street Journal Europe, Oct. 3, 2000; Oct. 12, 2000.

⁴⁸ Financial Times, Feb. 24/Feb. 25, 2001.

⁴⁹ The Wall Street Journal Europe, March 6, 2001.

⁵⁰ Financial Times, Feb. 18/Feb. 19, 2000; Dec. 13, 2000.

⁵¹ International Herald Tribune, Feb. 3-4, 2001.

Намаляването на заетите заедно със започналия процес на преместване на преработващата промишленост от развитите в развиващите се страни не може да не породи недоволство у наемните работници (особено на тези с по-ниска квалификация), профсъюзите, неправителствените организации. Това недоволство, което има реални корени, намира израз в протестите на "антиглобалистите" и може да се очаква, че в бъдеще тяхното движение ще се разраства и засилва, а исканията му ще се избистрят.

Моторът на икономическата глобализация са транснационалните корпорации, които условно се сливат и чиито операции в съвременните условия са глобални. При тяхното планиране стремежът е да се осигури конкурентоспособност и по-голям дял на световния пазар, както и по-високи доходи. Те не отделят или отделят незначително внимание на работниците, които освобождават при реструктурирането си. "Международното работническо движение - сочи Бил Джордан, генерален секретар на Международната конференция на свободните профсъюзи - е не срещу глобализацията. В действителност ние бихме се съгласили, че глобализацията в значителна степен може да бъде отговор на бедните в света. Но това също е голяма част от проблема."⁵²

Процесът на сливанията и поглъщанията води до разширяване на вътрешнофирмената търговия - между филиалите на една и съща транснационална корпорация, разположени в различните страни, между тях и основната компания. Получава се така, че в съвременните условия международната търговия се либерализира и в същото време все по-голяма част от нея се съсредоточава в рамките на огромните транснационални корпорации, т.е. тя става непосредствено управлявана. Предполага се, че около 40% от световния стокооборот са вътрешнофирмена търговия, а заедно с тази, която се извършва чрез стратегическите алианси, процентът достига 70.⁵³ Ценообразуването на стоките във вътрешнофирмената търговия е трансферно и тяхното равнище в значителна степен зависи от стратегическите цели на корпорациите. Проф. Н. Чомски от Масачузетския технологичен институт в САЩ определя тази търговия и ценообразуването в нея като "централно управлявани" в "тоталитарните структури", поради което тя не може да се разглежда като свободна.⁵⁴ Както е известно, трансферното ценообразуване дава възможност на ТНК да маневрират така, че да плащат по-ниски данъци, мита и такси и да получават по-големи печалби.

През последните години все по-остро се поставя въпросът за данъците, които плащат ТНК, за изострящото се противоречие между държавите и мегакорпорациите. Държавите сключват двустранни споразумения за избягване на двойното данъчно облагане, което е напълно нормално. В света

---

⁵² International Herald Tribune, Dec. 21, 2000.

⁵³ Journal of International Affairs, 2000, N 2, p. 728.

⁵⁴ Пак там.

има държави, които играят ролята на офшорни центрове, с много ниски данъци и облекчени данъчни процедури. В света те са над 100 и се превърнаха в "незаменим съюзник на транснационалния капитал". Значителна част от приходите в държавните бюджети на тези страни са от данъците, които им плащат ТНК и филиалите им. Такива са островните държави в Карибския басейн, както и някои страни от Латинска Америка, Европа и Азия.⁵⁵ Въпросът обаче не е само в тях. Редица други държави установяват ниски данъци върху стопанската дейност, за да могат да привличат ТНК и техните филиали. Данъчната конкуренция в света се задълбочава.⁵⁶ Все повече се употребява категорията "данъчен дъмпинг". Противоречията между държавите от Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР) и страните, които са офшорни центрове, се изострят.

В последно време по въпроса за данъците се провеждат редица срещи и конференции. През септември 2000 г. се състоя първата среща между представители на държавите от ОИСР и на страните, изпълняващи ролята на офшорни центрове. Естествено тя не можа да реши въпроса за унификация на данъчното облагане, който е много сложен, но ОИСР вече преговаря по проблемите за данъците с 22 държави. По-напреднали са преговорите със 7 от тях,⁵⁷ а организацията предлага на страните, които са или изпълняват функциите на офшорни центрове, да приемат колективен меморандум за разбирателство (в списъка са включени 35 държави).

В началото на 2001 г. в Барбадос се състоя двудневна конференция на промишлено развитите страни с държавите от Карибския басейн. На нея беше решено да се създаде работна група, която да подготви дневния ред на следващата конференция. Държавите от Карибския басейн, които трябва да променят данъчното си законодателство, смятат, че въпросът трябва да се разгледа на глобален форум по данъците, а не на среща при доминиращото участие на ОИСР.⁵⁸ Решаването на въпроса за данъците в дейността на световното стопанство вероятно ще се търси във взаимно приемлив компромис поради голямото различие на интересите на отделните страни.

Засилената централизация на капитала, възникването на едри мегакорпорации в различните сектори на икономиката на промишлено развитите държави задълбочава неравенството между стопанските субекти на световните пазари. При либерализацията на световната търговия компаниите от развиващите се страни с малки изключения не могат да издържат на конкуренцията на ТНК, разположени в промишлено развитите

---

⁵⁵ *Економист*, 2000, N 7, с. 89.

⁵⁶ *The Economist. A Survey of Globalization and Tax.* Jan. 29, 2000, p. 4-5.

⁵⁷ *Financial Times*, Oct. 17, 2000.

⁵⁸ *Financial Times*, Jan. 10, 2001; Jan. 27, 2001; *The Wall Street Journal Europe*, Jan. 22, 2001.

държави. При тези условия те трябва или да се разорят, или да бъдат погълнати. Поглъщането на компаниите на развиващите се страни от ТНК на промишлено развитите държави в наши дни е най-силно в Латинска Америка. През последните години този процес е характерен и за някои от страните на Централна и Източна Европа, вкл. и България.

Най-перспективните предприятия в нашата страна в процеса на приватизацията бяха погълнати от ТНК, разположени в развитите държави. Производственото натоварване на така придобитите предприятия се извършва въз основа на глобалните стратегически интереси на корпорациите. В повечето случаи това изостря проблема със заетостта в страните, в които са разположени новите филиали. В процеса на приватизацията търговските банки като правило преминават в транснационалните банки на развитите страни, което накърнява икономическия суверенитет на тези държави. Парите, които те получават от продажбата на промишлените предприятия и банките, се изразходват предимно за изплащане на лихвите по взетите от чужбина кредити и за погасяване на самите кредити, а не за решаване на кризата със заетостта и за развитие на икономиката. Това е обективна реалност, която не може да не се вижда и да не се отчита.

*

Вълната от сливания и поглъщания продължава. Все още не може да се предвиди времето, кога тя ще започне да отслабва. Създаването на мощни стопански обединения чрез сливането и поглъщането на едри и помалки корпорации решава назрели проблеми. Същевременно този процес поражда и въпроси, на които досега няма отговор. Един от тях е за рационалния размер на мегакорпорациите, за да могат те успешно да се управляват, за съчетаването на централизацията и децентрализацията в рамките на корпорациите и в икономиката на отделните страни. Действително възникват обединения, които са много големи и за световната икономика. Такива обединения се създават не само в телекомуникациите и другите отрасли на "новата икономика", но и в традиционните отрасли на преработващата промишленост. В началото на 2001 г. в черната металургия се сляха три големи корпорации - "Ацералиа" от Испания, "Арбет" от Люксембург и "Юзинор" от Франция. Новата мегакорпорация ще може да произвежда до 45 млн. т стомана годишно и ще е най-голямата в областта на черната металургия на света.

Новата вълна на централизацията на капитала в световното стопанство, предизвикана от множество обективни фактори, реши и решава важни проблеми, но същевременно задълбочава редица съществуващи противоречия и поражда нови.

17.IV.2001 г.